

УДК [94 : 327] (477+476) «1991-2010»

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ЗВ'ЯЗКИ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ ТА УКРАЇНИ (1991-2010)

Юрій Павлович

Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України
Україна, 79000, м. Львів, вул. Козельницька, 4
email: shadowjke@gmail.com

У демократичних суспільствах розвиток гуманітарної сфери вважається одним із головних пріоритетів. Для України найважливішим питанням є поновлення престижу інтелектуальної, творчої праці, високої її оплати та забезпечення гідного рівня життя людей. Тому створення досконалої, ефективної гуманітарної сфери, яка була б здатна позитивно впливати на суспільний розвиток, самовдосконалюватися, саморегулюватися, є стратегічним завданням.

У сучасній історичній науці питання про культурно-освітні зв'язки та культурну політику Республіки Білорусь та України досліджено досить поверхнево. Таке питання серед науковців не розглядалося взагалі. При цьому темою культурно-освітніх зв'язків займалися В. Можейко [1], М. Дрозд [2], В. Шадурський [3].

Отже, мета дослідження полягає у спробі охарактеризувати українсько-білоруські культурні зв'язки та культурну політику Республіки Білорусь та України.

Гуманітарна сфера України ефективно функціонує у взаємодії з такими ж системами інших країн, має можливість використовувати досвід, обмінюватись напрацюваннями, використовувати дослідження закордонних вчених. В останні роки до системи національних надбань почав органічно вплітатися культурний потенціал української діаспори. Потенціал цей досить високий. Для пострадянських країн найефективнішою формою співпраці стає двостороннє співробітництво, оскільки на його рівні можна повніше та детальніше врахувати специфіку і забезпечити врахування інтересів. У цьому контексті для України та Республіки Білорусь в основі співпраці знаходиться близькість мов і культур, історичні традиції спільного проживання значної частини українців у Республіці Білорусь і білорусів в Україні, які виявляють інтерес до культури та мови, бажання долучатися до процесів, що відбуваються на Батьківщині.

У Білорусі, як і в Україні, гуманітарна сфера орієнтується на принципи та пріоритети її доступності, використання можливостей щодо

сприяння самореалізації особи. Реформи у гуманітарній сфері Білорусі почалися у 1999 році. Зокрема урядом була затверджена «Програма розвитку національної системи освіти до 2010 року» [4, с. 38-40]. Культурна політика у Білорусі – це порівняно автономна діяльність різних відомств, що відповідають за охорону культурної спадщини, художню діяльність, друк, бібліотечну справу. Використовуючи національно-географічну типологію, білоруська культурна політика належить до етатистської (східноєвропейської) моделі. Ця модель представлена у країнах колишнього соціалістичного табору та СНД і характеризується залежністю всього культурного життя від волі держави. Культура Республіки Білорусь нерозривно пов'язана також зі слов'янськими традиціями, особливо з культурою України. Ці національні типи культурної політики характеризуються пошуком оптимальної моделі розвитку й активним реформуванням всієї системи культурної політики.

Культурна політика Республіки Білорусь розвивається відповідно до законодавства країни про культуру. Конституція Республіки Білорусь закріплює право громадян на участь у культурному житті (ст. 51), а також встановлює відповідальність держави за збереження історико-культурної та духовної спадщини, вільний розвиток культур всіх національних спільнот, які проживають у Республіці Білорусь (ст. 51); Закон Республіки Білорусь від 4 червня 1991 р. «Про культуру у Республіці Білорусь» (у редакції Закону Республіки Білорусь від 18 травня 2004 р.) є основоположним законом у сфері культури та регулює суспільні відносини, пов'язані із здійсненням і забезпеченням культурної діяльності. З метою подолання залишкового принципу у фінансуванні культури Законом передбачалося виділення на цю сферу не менше 3% державного бюджету республіки.

Серед інших законів, на яких базується культурна політика Республіки Білорусь, відносяться:

Закон Республіки Білорусь від 9 січня

2006 р. «Про охорону історико-культурної спадщини Республіки Білорусь», що встановлює порядок державного регулювання охорони історико-культурної спадщини Республіки Білорусь;

Закон Республіки Білорусь від 12 грудня 2005 р. «Про музеї та Музейному фонді Республіки Білорусь» встановлює порядок державного регулювання у сфері музейної справи, основні напрями державної політики у сфері музейної справи, статус музеїв, порядок їх створення та ліквідації;

Закон Республіки Білорусь від 22 березня 1995 р. «Про бібліотечну справу в Республіці Білорусь» (у редакції Закону Республіки Білорусь від 11 листопада 2002 р.) встановлює правові, економічні, соціальні, організаційні засади бібліотечної справи у Республіці Білорусь, регулює взаємини бібліотек з державою, фізичними й юридичними особами з метою задоволення інформаційних, культурних, наукових та інших потреб суспільства;

Закон Республіки Білорусь від 16 грудня 1999 р. «Про творчі спілки та творчих працівників» визначає функціональні напрями діяльності творчих спілок і творчих працівників у галузях культури, мистецтва й іншої культурної творчої діяльності, основи правового, економічного та організаційного регулювання, порядок взаємодії, права й обов'язки творчих працівників і творчих спілок, основні гарантії щодо їх підтримки з боку держави;

Закон Республіки Білорусь від 14 червня 2004 р. «Про кінематографію у Республіці Білорусь» встановлює правові основи державного регулювання у галузі кінематографії, у тому числі визначає основні принципи та пріоритети державної політики у галузі кінематографії [5].

Повертаючись до розвитку українсько-білоруських відносин у галузі культури та мистецтва, можна зробити висновок щодо їх позитивної динаміки в останні роки, яка базується як на історичній традиції, так і на сьогоденній потребі до спілкування. У двосторонніх відносинах України та Республіки Білорусь у галузі культури домінує конструктивний підхід. Насамперед обидві держави надають увагу розв'язанню питань щодо задоволення культурних потреб національних меншин. Білоруські вчені М.А. Тичина і В.І. Мархель підкреслюють, що діалог української та білоруської культур набуває особливої інтенсивності та наповнення ще й тому, що його безпосередні учасники відчували себе відповідальними за справу, яка чекала свого часу протягом цілих

століть, зазнаючи національного утиску [6, с. 22-24].

Договірна база України та Білорусі у сфері культури досить розвинута. У 1993 р. була укладена Угода «По співпрацю між міністерствами культури України і Білорусі». Підписано дві програми – на 1999-2000 рр. і 2001-2003 рр., які конкретизували угоду до заходів, термінів, жанрів, учасників. Українська культура виділяється своїм колоритом, народною своєрідністю, самобутністю. Її носій у Білорусі – українська спільнота. В її середовищі приділяється увага збереженню та функціонуванню української мови, традицій і звичаїв. Як показують Всебілоруські фестивалі національних культур, українські культурні осередки на сучасному етапі разом з іншими культурами перебувають у пошуку нових форм і методів діяльності. Надзвичайно велика кількість українських громадських організацій знаходиться у Білорусі [5].

Закон «Про національні меншини у Республіці Білорусь» передбачає надання матеріального сприяння розвитку культур національних меншин.

За результатами перепису населення 2009 р. у Республіці Білорусь проживає понад 159 тисяч українців, що складає 1,7% від загальної кількості населення Республіки Білорусь. Місця компактного проживання: Брестська область – близько 40 тис.; Вітебська – 15 тис.; Гомельська – 31 тис.; Гродненська – 15 тис.; Мінська – 28 тис.; Могилівська – 13 тис.; а також м. Мінськ – 18 тис. осіб.

На сьогодні у Білорусі діють 14 громадських організацій українців, 13 з яких зареєстровано органами юстиції Республіки Білорусь, 9 з них входять до Республіканського Білоруського громадського об'єднання українців «Ватра», 3 є членами Української Всесвітньої Координаційної Ради (Мінське міське культурно-просвітницьке товариство «Центр української культури «Січ», Гродненське міське культурно-просвітницьке товариство «Барвінок» та Українська науково-педагогічна спілка «Берегиня»). Існують також незареєстровані земляцтва у Слуцьку Мінської області, Кобринському районі Брестської області та Пінську Брестської області, а саме – Українська культурно-просвітницька спілка «Полісся», Брестське громадське об'єднання «Просвіта» імені Тараса Шевченка та «Український дім». Активно діють також Генеральне представництво у Республіці Білорусь Міжнародної громадської організації «Земляцтво житомирян».

ЗМІ української громади є газета «Украї-

нець в Беларусі» (видається БГОУ «Ватра», бюлетень «Ватра» (видається БГОУ «Ватра») [7].

У сучасну добу українська культура є основним фактором самоідентифікації закордонного українства, який виявився найбільш затребуваним. На прикладі українців Білорусі можна стверджувати, що українська культура не лише виживає, а й плідно розвивається поза етнічною територією та за кордоном [4, с. 38-40].

В останні роки позитивно щодо формування добросусідського ставлення до українців у Білорусі та білорусів в Україні зарекомендувала себе така форма співпраці, як проведення «Днів культури». У 1999 р. білоруські митці відвідали Автономну Республіку Крим з широкою культурною програмою, у 2002 р. відбулися «Дні Києва в Мінську», у 2003 р. – «Дні України в Білорусі», у 2006 р. – «Дні Мінська в Києві». Проводяться як мистецькі, так і економічні заходи. Це свідчить, що культурна сфера не є відірваною від економіки та сприяє вирішенню складних економічних проблем.

Помітним явищем у культурному житті двох держав став Міжнародний фестиваль «Слов'янський базар у Вітебську». Україна, як один із його засновників, демонструє на фестивалі творчість кращих професійних і самодіяльних колективів. Програма «Золоті голоси України» та «Сорочинський ярмарок у гостях у Слов'янського базару» отримали найвищу оцінку. У 2002 р. на фестивалі було запроваджено «День дружби». Ця масштабна культурно-мистецька акція найкраще сприяє зміцненню дружби, демонструє відкритість відносин, взаємно збагачує культури, залучає як безпосередньо, так і через засоби масової інформації до духовного збагачення сотні тисяч людей.

Своєрідними святами національних культур є традиційні щорічні фестивалі «Мелодії дружби», «Театральні зустрічі», літературні вечори «Над Дніпром, Десною і Сожем». З'являються також нові форми співробітництва – міжнародні конкурси сімейних ансамблів, фестивалі духовної музики, конференції культпрацівників, бібліотекарів, виставки картин художників.

Спостерігається також розширення зв'язків на рівні творчих колективів. Спільно відзначаються дати звільнення міст і сіл від німецько-фашистських загарбників, відбуваються мітинги, покладення квітів, спортивні змагання на кордоні двох держав. Часто виступають в Україні з сольними концертами відомий композитор, народний артист Білорусі І. Лученок,

заслужений артист І. Краснодубський. З концертними програмами відвідують Білорусь народні артисти України С. Ротару, Н. Шестак, В. Нечепя, М. Гнатюк та інші.

Щорічно оргкомітет міжнародного кінофестивалю країн СНД і Балтії «Листопад», який відбувається у Мінську, запрошує до участі українських кінематографістів [8].

Білоруським українством традиційно відзначається річниця від дня народження Т. Шевченка. Хор «Криниця» й ансамбль «Ватра» виступили на відкритті IV фестивалю національних культур та 5-ї річниці Центру національних культур. У VI фестивалі мистецтв українців Білорусі взяли участь колективи з усіх регіонів Республіки Білорусь. Відбулися виставки творів багатьох заслужених діячів культури та мистецтва, членів української діаспори. Тісні відносини з Білоруссю підтримуються прикордонними областями – Чернігівською, Волинською, Житомирською, Рівненською та Київською. Традиційними стали у Мінську виставки художників прикордонних областей до Дня незалежності України. Участь у заходах брали обласні спілки художників – Чернігівської області у 1998 р., Черкаської у 2002 р., Волинської у 1999 р., Рівненської у 2000 р., Житомирської у 2001 р., Львівської у 2003 р., Київської у 2007 р. [9, с. 98-102].

Проаналізувавши стан і пріоритети культурної політики Республіки Білорусь та України можна зробити такі висновки:

Культурна політика – напрямок політики держави, пов'язаний з плануванням, проектуванням, реалізацією та забезпеченням культурного життя держави та суспільства. Вона необхідна для кожної держави, повинна розвиватися й оновлюватися.

У Республіці Білорусь та Україні хоча і повільно, але створена нормативна база для розвитку культурної політики. Після деякого застою законодавства та правової бази у галузі культури, останнім часом розпочалася основна робота з її розвитку.

Українсько-білоруські культурні зв'язки зберігали свою міцність завдяки великій українській діаспорі у Білорусі та білоруській діаспорі в Україні. Республіка Білорусь переживає труднощі на сучасному етапі, у тому числі у культурній сфері. Будучи протягом століть простором зіткнення та перетину різних культурних впливів і традицій, накопичивши багатий досвід збереження свого національного образу, Білорусь має усі необхідні умови для створення відкритого демократичного суспільства, здатного забезпечити прогрес в усіх

сферах, у тому числі у культурному житті.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Можейко В. Культурная политика Беларуси: прошлое, настоящее, будущее [Електронний ресурс] / В. Можейко. – Режим доступа: <http://nmnby.eu/news/analytics/4782.html>.
2. Дрозд Н. Совет Европы и Беларусь: проблемы и перспективы / Н. Дрозд // Беларуская думка. - 1996. - № 10. - С. 167-176.
3. Шадурский В. Внешняя культурная политика Республики Беларусь: состояние и проблемы / В.А. Шадурский // Белорусский журнал международного права и международных отношений. - 2012. - № 4. - С. 18-21.
4. Литвин В. Україна: досвід та проблеми державотворення

/ Володимир Литвин. – К., 2001. – С. 38-40.

5. Договірніо-правова база [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
6. Тичина М. Нариси білорусько-українських літературних зв'язків / М. Тичина, В. Мархель. – Мінськ, 2002. – С. 22-24.
7. Посольство України в Республіці Білорусь [Електронний ресурс] // Міністерство закордонних справ України: офіційний сайт. – Режим доступу: <http://belarus.mfa.gov.ua>
8. Вдовенко С. Україна-Білорусь: взаємовідносини на перехресті перемін / С. Вдовенко. – Чернігів, 2010. – С. 446.
9. Райгоша В. «Карані дружбы: беларуска-українскія сувязі» / В. Райгоша. – Мінськ, 2001. – С. 98-102.

Павлович Юрій Культурно-освітні зв'язки Республіки Білорусь та України (1991-2010)

У статті досліджені проблеми та перспективи культурних відносин між Республікою Білорусь та Україною, а також висвітлені основні аспекти культурної політики Республіки Білорусь та України. Охарактеризована доцільність вивчення даної проблеми з урахуванням суспільно-політичних та економічних чинників та їх впливу на культурну політику держав. Проаналізовано потенціал і можливі шляхи розвитку культурних зв'язків між Республікою Білорусь та Україною. У статті відображені основні моменти розвитку культурних двохсторонніх відносин.

Ключові слова: Україна, Республіка Білорусь, двохсторонні відносини, культурні відносини, культурна політика, культурні зв'язки

Павлович Юрий Культурно-образовательные связи Республики Беларусь и Украины (1991-2010)

В статье исследованы проблемы и перспективы культурных отношений между Республикой Беларусь и Украиной, а также освещены основные аспекты культурной политики Республики Беларусь и Украины. Охарактеризована целесообразность изучения данной проблемы с учетом общественно-политических и экономических факторов и их влияния на культурную политику государств. Проанализированы потенциал и возможные пути развития культурных связей между Республикой Беларусь и Украиной. В статье отражены основные моменты развития культурных двусторонних отношений.

Ключевые слова: Украина, Республика Беларусь, двусторонние отношения, культурные отношения, культурная политика, культурные связи

Pavlovych Yuri Cultural and educational relations of Belarus and Ukraine (1991-2010)

In the article the problems and prospects of cultural relations between Belarus and Ukraine, and highlights the main aspects of the cultural policy of Belarus and Ukraine. Characterized feasibility study of this problem on the basis of socio-political and economic factors and their influence on cultural policy. Analyzes the potential and possible development of cultural relationships between the Republic of Belarus and Ukraine. The article reflects the cultural moments of bilateral relations. Feasibility study of the problem based on political and economic factors and their influence on cultural relations. Analyzes the potential and possible development of cultural relations between Belarus and Ukraine. The article highlights the main points of the bilateral cultural relations. The purpose of the study is to try to characterize the Ukrainian-Belarusian relations in the cultural vision of Ukrainian and Belarusian historians.

The first years of Ukrainian-Belarusian relations as independent States, on the one hand, years of unused capacity, certain financial and border tensions, especially slow economic convergence, and the other – for years the absence of any enmity, even a hypothetical military confrontation, friendly relations on the human level. It can be argued that the formation of the cultural dialogue between Ukraine and Belarus are violated political confrontation. Ukrainian-Belarusian cultural contacts retain their strength due to the large Ukrainian Diaspora in Belarus and Belarusian Diaspora in Ukraine. Belarus has all necessary conditions for the establishment of an open democratic society, able to make progress in all areas, including in cultural life.

Keywords: Ukraine, Belarus, bilateral relations, cultural relations, cultural policy, cultural contacts

Рецензенти:

Михайлуца М.І., д.і.н., професор

Погромський В.О., к.і.н.

Надійшла до редакції 17.01.2017 р.